

Carl Wilhelm von Sydow (1887–1952)

Nils-Arvid Bringéus

Foto i Marianne Skärmans bildsamling.

Carl Wilhelm von Sydow har i ett par smärre uppsatser berättat om sin uppväxt i Ryssby i sydvästra Småland, där fadern var föreståndare för en lantbruksskola, och om sina senare barndomsår på Tagel i samma trakt, där hans mor, född Rappe, vuxit upp i en pietistiskt färgad familj. Han tillhörde genom henne den s.k. knapadeln, där knappa resurser och kultur var nära förknippade. Som gymnasist i Växjö hade von Sydow bara intresse för naturkunskap. Han var i det hänseendet en sann linnean och det är ingen tillfällighet att man finner en linnearanka på hans exlibris bredvid ett internationellt sagomotiv. I sista ringen på gymnasiet väcktes dock ett humanistiskt intresse hos honom genom inflytande från en kamrat.

Efter militärtjänstgöring kom Carl Wilhelm von Sydow till Lund och togs om hand av Lilly och August Quennerstedt, det dåvarande rektorsparet, som tillhörde det nära umgänget på Tagel. Hos familjen Quennerstedt träffade han också sin maka Anna Maria, brorsdotter till August Quennerstedt.

Redan efter studentexamen hade Carl Wilhelm von Sydow under någon tid varit biträdande lärare vid Lunnevads folkhögskola i Östergötland och trivdes här så bra att han i ett brev hem skriver: ”kanhända jag blir folkhögskollärare en gång.” Så blev det också, först vid folkhögskolan i Ronneby men också på Katrinebergs folkhögskola i Halland.

Den grundtvigianska folkhögskolan var den stora förebilden också i Sverige och von Sydow sökte och fick 1904 ett stipendium för att studera de danska folkhögskolorna. På så vis kom han till Askov på Jylland och vistelsen där fick livsavgörande betydelse för honom. Här mötte han den gamle pastor H. F. Feilberg, legendarisk folkminnes- och folkmålssamlare och innehavare av ett rikt bibliotek. På hemvägen råkade von Sydow i Köpenhamn Axel Olrik, som med folkloristisk metodik forskat i den medeltida hjälteediktningen. Olrik hade samma år grundat Dansk Folkemindesamling och tidskriften *Danske studier*.

Mötet med den 14 år äldre Axel Olrik blev mycket inspirerande och von Sydow har inte utan rätt betraktats som Olriks lärjunge.

Carl Wilhelm von Sydow började redan som folkhögskollärare i Ronneby, delvis med hjälp av sina elever, samla folkminnen och det stod alltmera klart att det var en annan levnadsbana än folkhögskollärarens som han drömde om. Efter en konflikt med folkhögskolans styrelse i Ronneby kom han 1908 åter till Lund med familj och två tomma händer. Genom sin lärare Evert Wrangel fick han tjänst som amanuens vid konsthistoriska institutionen och historiska museet, som notarie vid filosofiska fakulteten och slutligen även som bibliotekarie vid universitetsbiblioteket i Lund.

Efter dansk förebild byggde von Sydow nu upp ett folkminnesarkiv i Lund som öppnades i januari 1909. Jämsides härmed fullbordade han sina akademiska studier. I Lund fanns ju ett vida bekant folkminne, som också besjungits av Esaias Tegnér, nämligen sägnen om jätten Finn, som försökte störta omkull domkyrkan. I stället gick det ju galet för Finn själv, som man den dag som är kan se, förstenad i domkyrkans krypta.

Domkyrkans byggnadshistoria hade intresserat Lauritz Weibull, då landsarkivarie i Lund. Weibull hade även lanserat en teori om att stenstoden i kryptan i själva verket föreställde byggmästaren Donatus. Detta var gefundenes Fresken för von Sydow, som med komparativ folkloristisk metod granskade sägnen. Denna fanns dokumenterad redan på 1600-talet, men von Sydow var djärv nog att tillmäta den levande muntligt traderade sägnen större källvärde än den skriftligt nedtecknade. Detta ledde till en våldsam polemik som på sätt och vis inledde den motsättning mellan folklorister och historiker som bestått ända fram till 1960-talet.

Från sägenstudiet kastade sig von Sydow in i sagoforskningen som skulle komma att stå honom närmast under hela livet. Ledande forskare i Tyskland hade börjat bearbeta detta fält men också finländaren Kaarle Krohn, som skrivit en berömd avhandling om *Bär und Fuchs* (1888). Med Krohn hade han redan 1907 fått kontakt och tillsammans med denne och Axel Olrik hade han varit med om att starta FFC, *Folklore Fellows Communications*, världens främsta folkloristiska skriftserie. Frågorna om sagornas uppkomst, ålder, utveckling och spridning stod i förgrunden. För studiet härav hade Krohn utvecklat en metod som sedan dess kallats den finska. von Sydow anslöt sig till denna i sin egen sagoavhandling om de tre spinnerskorna, som han skrev mycket snabbt men senare tog avstånd ifrån (von Sydow 1909). När det gällde sagornas ålder kom han nämligen till en annan inställning än Krohn, som menade att de hade medeltida ursprung. von Sydow hävdade att de var ännu äldre och till och med kunde ha förhistoriskt ursprung. Det som ledde honom in på detta spår var ett egyptiskt papyrusfynd med en uppteckning av en saga som alltså var levande.

Oavsett uppfattningen om sagornas ålder var alla sagoforskare överens om betydelsen av den jämförande metoden. Denna krävde ett omfattande internationellt material och von Sydow menade rent av att det var nödvändigt att ana-

lysera sagotexterna på originalspråken. Själv läste han flera språk, bl.a. rumänska, men det som framför allt fängslade honom var det gaeliska språket. Medan den levande folkdiktstraditionen i vårt land höll på att dö ut var den fortfarande levande på Irland.

I Feilbergs bibliotek på Askov hade von Sydow funnit att den norske forskaren Sophus Bugge gissat att en välkänd episod i Tors färd till Utgård byggde på keltiska motiv. Då han nu kom in i den keltiska diktningen insåg von Sydow att han också måste lära sig gaeliska. Han studerade en sommar för professor Marstrander i Oslo, men drömmen var att själv komma till Irland. Det dröjde till 1920 men blev av avgörande betydelse, inte bara för von Sydow utan också för den folkloristiska forskningen på Irland. von Sydow blev så fixerad av den keltiska berättarkonsten att han senare i livet nästan i lika hög grad talade om ett keltiskt ursprung för folktraditionerna som Benfey en gång hävdade att alla folksagor kom från Indien.

Den komparativa metoden hade från Finland anammats även i USA, där Stith Thompson skapat sitt välkända folksagoindex. von Sydow byggde upp ett stort kontaktnät med forskare inte bara i Norden utan även i Tyskland, och han ivrade för ett internationellt sagoinstitut när han 1935 sammankallade utländska forskare till ett symposium i Lund. När institutet omsider kom till stånd blev det ett nordiskt folkdiktsinstitut, men då hade initiatorn, Carl Wilhelm von Sydow, själv gått ur tiden. Idag finns det inte längre och behövs egentligen inte heller tack vare utvecklingen först av kopieringstekniken, sedan av Internet, som givit den komparativa forskningen inom alla vetenskapsområden oanade möjligheter. Så här i efterhand måste man likväl tillägga att den tidigare arkivuppbbyggnaden inte var onödig utan tvärtom en förutsättning för dagens forskningssituation. I Lund kom folkminnesarkivet också att representera kontinuiteten i von Sydows verksamhet. Han var arkivets föreståndare alltifrån 1909 och skulle förbli det fram till sin pensionering 1946. von Sydow var en outtröttlig propagandist för folkminnesinsamlingen och företog själv flera månader långa turnéer och föreläste om folkminnen av de mest skilda slag i hela landet. Han berättar hur han satt nedbäddad i vargskinnspäls i släde som förde honom ut på mångmilafärder i det nordligaste Lappland. När radion tillkommit var han en av de första och flitigaste föreläsarna. En annan propagandametod var sommarkurser på olika håll i landet. Ytterligare ett medel var tidskrifterna. Efter dansk förebild grundade von Sydow den populärvetenskapliga tidskriften *Folkminnen och folktankar* liksom de regionala tidskrifterna *Skånskt bondeliv* och *Skånska folkminnen*. Störst betydelse av tidskrifterna fick *Folkminnen och folktankar* som under åren 1914–1923 hade von Sydow som ensam redaktör. Redaktörskapet övertogs senare av Hilding Celander. von Sydows populärt hållna bok *Våra folkminnen* (1919) användes både som lärobok i folkminnesforskning och som handbok för upptecknare.

Från 1913 företrädde von Sydow som docent det nya ämnet folkminnesforskning vid Lunds universitet. Under 1930-talet föreläste han i samma utsträckning vid universitetet i Uppsala. Även om lärjungaskaran var begränsad

var det många som fortsatte och även disputerade för honom. Under åren 1941–1946 kan man följa hans seminarieövningar i Lund genom de utförliga protokoll som skrevs vid varje tillfälle. Britta Lundgren som granskat dem talar om den patriarkaliska pedagogik som präglade dem. ”Det är mycket svårt att tänka sig att en kandidat, vare sig man eller kvinna skulle kunna komma med avvikande uppfattning mot professors definitioner. Enligt Jan-Öjvind Swahn som också deltog i seminariet vid denna tid var det endast Laurits Bødker som vågade opponera mot von Sydow” (Lundgren 1996:73).

von Sydows roll som propagandist för folkminnesforskning sträckte sig även till Irland. Han gav inspirationen till Irish Folklore Commission, där för övrigt hans bibliotek numera finns. I juni 1937 kreerades han till hedersdoktor vid The National University of Irland i Dublin. Själv spred han kunskapen om Irland och den irländska folkkulturen vid otaliga föreläsningar i Sverige. Han bidrog även till att ett lektorat i keltiska inrättades vid Uppsala universitet.

Det småländska arvet förvaltade Carl Wilhelm von Sydow väl och Blommagården på Tagels ägor blev ett ställe där han gärna vistades sommartid. Mot sina vänner var han generös, alltför generös skulle man kunna säga. Växelrytteriet flödade och von Sydow kunde inte neka någon sin namnteckning. De ekonomiska problemen var tidvis mycket stora. Inte heller hans hälsa var den bästa. Hans första hustru var sjuk under hela äktenskapet, men hans andra hustru Greta Rappe var ett utomordentligt stöd för honom och det var med henne han fick sonen Carl Adolf, som senare som skådespelare antog namnet Max.

Utmärkande för von Sydow mitt i all vänsällhet var hans behov att sjunga ut i frågor där uppfattningarna gick isär. Diplomatisk smidighet låg inte för honom. I von Sydows relationer övergick vänskap ibland rent av till fiendskap, t.ex. i förhållandet till Martin P:n Nilsson och Jöran Sahlgren.

Evert Wrangel hade tidigt rekommenderat sina studenter att lyssna på föreläsningar och delta i seminarier för von Sydow. ”Jag gick dit”, berättar sedermera professor Åke Campbell, ”och fångslades av det nya, friska ämnet med dess levande material hämtat från fattigstuggubbar och skurkärringar” (Bringéus 2008:21–22). Och i anledning av von Sydows sista föreläsning skriver han: ”Alla dina gamla lärjungar prisa den tiden inte minst för att Du var där – med Dina tankar och idéer, som inte kvävde våra men utlöste och inspirerade. Tack för att Du förde oss på vägar, som inte voro de vanliga, utan knaggliga och obanade, äventyrliga och roliga. Jag tror att många av oss ha genom Dig lärt hålla av ämnet så, att vi blivit ganska immuna emot de besvikelser livet haft i beredskap åt oss lite var” (Bringéus 2008:20–21).

Som forskare befann sig von Sydow i en nyskaparsituation. Det gällde att formera en vetenskap som tidigare inte funnits. Hur gör man det? Jo, till en del genom att låna från andra vetenskaper. von Sydows stora intresse för naturvetenskap bidrog till att han lånade en mängd begrepp från botaniken och tillämpade dem på folkminnena. Egentligen kan man säga att han skapat hela den folkloristiska taxonomin. Yngre folklorister, som den finske forskaren Lauri Honko, har inte utan rätt menat att von Sydow ägnat alltför stor kraft häråt.

Ett exempel är begreppet *ekotyp* som von Sydow tidigt tillämpade på sagorna. Det betyder enkelt uttryckt att de anpassar sig efter omgivningen, och det kan i sin tur förklara att samma sagomotiv förekommer i trakter med likartade kulturförhållanden. Ett annat exempel är begreppet *memorat* som beteckning för folkets berättelser om egna rent personliga upplevelser.

von Sydow var starkt influerad av den nya psykologiska vetenskapen. Redan i den första studieplanen 1912 heter det att en folkminnessamling i hög grad skulle bidra till en riktig förståelse för folkets sätt att tänka och att uttrycka sina tankar. I uppsatsen "Jätten Hymes bägare" 1914 talar han om "en levande folktanke som ej konstruerats fram i studiekammaren". De skrivbordsforskare han indirekt åsyftar är de tyska mytologerna och i viss mån de engelska antropologerna. En inblick i folkets sätt att tänka kan, menade von Sydow, inte förvärfvas genom bokliga studier utan genom att leva tillsammans med folket. Här kunde man få inblick i folkets skapande fantasi som tog sig uttryck t.ex. i proportionsfantasier om jättarnas ofantliga storlek och styrka.

von Sydow visar hur det första och det sista spelar en stor roll i livets många situationer. I annat sammanhang belyser han hur det ovanliga tilldrar sig vår uppmärksamhet och till sig knyter en rad föreställningar.

Ett begrepp som direkt är skapat av von Sydow är *fikt*, en kortform av fiktion. Bland fikten särskiljer han olika grupper, t.ex. pedagogiska fikt. När man varnar barn att gå för nära den öppna brunnen säger man: "Akta dig så att inte brunnkubben tar dig!" Brunnkubben är alltså enligt von Sydow skapad som en varnande figur. Det är mycket som talar för att folkliga figurer är just fikt, men det finns också kritiska invändningar mot denna uppfattning. I orientaliska länder spelar vattnet en helt annan roll än hos oss, och under medeltiden drev man ut djävulen ur en nygrävd brunn genom en liturgisk benediktning. Man kan med andra ord inte "bortförklara" all folktro. von Sydow verkade under en period då funktionalismen satt i högsätet, men allt kan inte förklaras rationellt.

I en ny forskningsgren behövs inte endast begrepp utan även ett system. I uppsatsen "Kategorien der Prosavolksdichtung" (1934) föreslog von Sydow internationellt gångbara termer för olika typer av sagor, sägner, fiktiva föreställningar osv. Han betraktade sin uppdelning av folkdiktens genrer som "naturlig" och jämförde den med botanisternas uppdelning av växtriket. De kategorier han diskuterade hade han inte uppfunnit utan bara benämnt. De fanns, menade han, och de kunde särskiljas, i traditionen ungefär som skilda växter i naturen. Detta system kom till användning i den realkatalog som utarbetades för folkminnesarkiven och kan jämföras med Linnés klassifikation av växtvärlden.

Lika viktigt som att låna från andra vetenskaper var att avgränsa sig från dem, i von Sydows fall främst religionsforskningen och filologin. Detta revirtänkande fick ofta till följd att von Sydow tillskrev sina motståndare brist på kompetens, när de i själva verket som Martin P:n Nilsson hade en annan kompetens. Om detta är ett genomgående drag hos von Sydow, så höll han å andra sidan inte stenhårt fast vid sina ursprungliga åsikter. Själv hade han till en början lika ivrigt som Nilsson stött sig på tysken Wilhelm Mannhardts fruktbarhetsteorier men ägnade

sig senare liksom sina elever åt att ivrigt bekämpa dem. Nilsson kritiserade inte utan rätt von Sydow för att inte tillräckligt underbygga sina tankar. Det blev i stor utsträckning elevernas uppgift. I hans i och för sig omfattande bibliografi finns inte många böcker, men mängder av principiellt viktiga uppsatser. Genom den av hans lärjunge Laurits Bødker utgivna festskriften med von Sydows uppsatser på internationellt språk kom hans insats även att få stor betydelse för den internationella forskningen (von Sydow 1948).

von Sydows funktionsbetingade realism låg i tiden. Kort efter hans frånfälle publicerade den amerikanske folkloristen William R. Bascom sin berömda studie "Four Functions of Folklore" (1954), där han skriver att folklorens främsta samhällsuppgift är att upprätthålla stabiliteten i kulturen. Folkloren bekräftar värderingar och uppfattningar i de sociala miljöer där den är i svang.

Människan betecknas ofta i von Sydows forskning som traditionsbärare. Men alla människor spelar inte samma roll. von Sydow skilde mellan aktiva och passiva traditionsbärare. De aktiva är de som berättar en saga, en sägen, en gåta etc. Men de passiva behövs också som lyssnare. Senare forskare har invänt att begreppen inte bör användas så generellt. Olika personer är sålunda aktiva traditionsbärare i sin yrkesroll, medan de i andra fall inte är det.

Man kan tycka att det är märkligt att von Sydow endast principiellt men inte reellt visat traditionsbärarnas roll. Men han gör det genom att mana till uppteckning av meddelarnas biografier. De som främst skulle efterkomma detta är hans irländske lärjunge Séamus Ó Duilearga. Begreppet "storyteller" spelar hos honom en utomordentlig roll.

Genom intresset för traditionsbärarna har von Sydow även lagt grunden för den moderna etnologins studium av människan som kulturvarelse. Det var han säkert inte själv medveten om, eftersom han envist hävdade att studiet av folkminnen och etnologi var två vetenskaper som krävde olika kompetens. Detta ledde under hans egen tid till häftiga debatter, som dock efter hand resulterade i att helhetsämnet vann på bekostnad av folkminnesforskning som var begränsad till folkets andliga kultur. Carl Wilhelm von Sydow fick motvilligt uppleva hur hans ämne Nordisk och jämförande folkminnesforskning 1940 ersattes av Nordisk och jämförande folkkulturforskning, för att 1946 kallas Folklivsforskning och från 1970 Etnologi.

Litteratur

- Bascom, William R., 1954: Four Functions of Folklore. *Journal of American folklore*.
 Bringéus, Nils-Arvid, 2006: *Carl Wilhelm von Sydow som folklorist*. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 94.)
 — 2008: *Åke Campbell som etnolog*. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 103.)
 Krohn, Kaarle, 1888: *Bär (Wolf) und Fuchs, eine nordische Tiermärchenkette*. Helsingfors.
 Lundgren, Britta, 1996: Kön och genealogi i etnologisk ämneshistoria. *Åtskilja och förena. Etnologisk forskning om betydelser av kön*. Red. Britta Lundgren, Inger Lövkrona & Lena Martinsson. Stockholm.

- von Sydow, Carl Wilhelm, 1909: *Två spinnsagor. En studie i jämförande folksagoforskning*. Stockholm.
- 1914: Jätten Hymes bägere. Mytologisk studie. *Folkminnen och folktankar*.
- 1919: *Våra folkminnen. En populär framställning*. Lund.
- 1934: *Kategorien der Prosa-Volksdichtung. Volkskundliche Gaben. John Meier zum siebenzigsten Geburtstage dargebracht*. Red. Erich Seemann & Harry Schewe. Berlin & Leipzig.
- 1948: *Selected papers on folklore. Published on the occasion of his 70th birthday*. Copenhagen.

